

ผนวก ก

การปกครองท้องถิ่น ระดับหมู่บ้าน ตำบล

ประเทศไทยนับตั้งแต่ชนชาติไทยรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นได้มีวิวัฒนาการปรับเปลี่ยนรูปแบบระบอบการปกครองหลายครั้ง โดยสำหรับรูปแบบการแบ่งเขตการปกครองนั้นแบ่งตามสมัยการปกครองได้ ดังนี้

1. สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีประมาณปีพุทธศักราช 1800 แบ่งเขตการปกครองออกเป็นมณฑล ในแต่ละมณฑลมีเมืองในสังกัด ในแต่ละเมืองมีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครอง โดยมีผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับลงไป โดยแต่ละระดับยังไม่มีเขตการปกครองที่แน่นอนใช้จำนวนหลังคาเรือนเป็นหลัก เช่น เจ้าเมือง ปกครองราวหมื่นหลังคาเรือน นายแขวง ปกครองราวหมื่นหลังคาเรือน นายแคว้น ปกครองราวพันหลังคาเรือน และนายบ้าน ปกครองราวร้อยหลังคาเรือน

2. สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี พุทธศักราช 1893 ได้มีการจัดระเบียบการปกครองท้องถิ่น คือ เริ่มกำหนดเขตพื้นที่การปกครอง โดยให้มีผู้ปกครองโดยเฉพาะ ได้แก่ บ้าน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้า ซึ่งเจ้าเมืองเป็นผู้แต่งตั้งให้เป็นหัวหน้า เมื่อหลายบ้านรวมกันเป็นตำบล มีกำนันเป็นหัวหน้า หลายตำบลรวมกันเป็นแขวง มีหมื่นแขวงเป็นหัวหน้า หลายแขวงรวมกันเป็นเมือง มี ผู้รั้งหรือพระยามหานครเป็นหัวหน้า ซึ่งเมืองนี้เทียบได้กับจังหวัดในปัจจุบัน ส่วนแขวงเทียบเท่าอำเภอ การปกครองรูปแบบนี้ใช้จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

3. สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ปีพุทธศักราช 2435 ทรงเห็นความจำเป็นที่จะแก้ไขรูปแบบการปกครอง หรือการบริหารราชการแผ่นดินให้เหมาะสมแก่กาลสมัย (กรมการปกครอง, สำนักบริหารการปกครองท้องถิ่น 2549, น. 1-3)

ครั้นเมื่อล่วงมาถึงปัจจุบันนี้ บ้านเมืองเจริญยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนหลายเท่า การปกครองอย่างเก่านั้นก็ยังไม่สมกับความต้องการของบ้านเมืองหนักขึ้นทุกที จึงได้มีความ ประสงค์อันยิ่งใหญ่ที่จะแก้ไขธรรมเนียมการปกครองให้สมกาลเวลา ให้เป็นทางที่เจริญแก่บ้านเมือง (เทศ บุนนาค, 2548, น. 73)

โดยทรงกำหนดให้อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งได้ทรงมอบหมายให้สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงร่างพระราชบัญญัติเป็นองค์ปฐมเสนาบดี ดำเนินการจัดรูปแบบการปกครองในส่วนภูมิภาค สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบว่าการปกครองรูปแบบเดิมมี

ปัญหาอยู่มากโดยเฉพาะปัญหาเรื่องการประพุดมิชอบของเจ้าเมือง และขุนนางต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่ และเรื่องการแบ่งเขตปกครองที่แน่นอน

การปกครองอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน และการควบคุมดูแลราษฎร แต่ก่อนของเรานั้นส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับารแบ่งราษฎรออกเป็นส่วน ๆ อีกนัยหนึ่ง รัฐบาลใช้การเกณฑ์คนในแหล่งไหนก็ตามที่เขาอยู่โดยผ่านทางหัวหน้าตำบลแลหมู่บ้าน ด้วยวิธีนั้นคนเหล่านี้สามารถที่จะออกคำสั่งโดยไม่คำนึงถึงเขตแบ่งอำเภอ ผลก็คือมีการขัดกัน เรื่องเขต เรื่องแรงงานไพร่ และเรื่องเงินค่า “ราชการ” ฉะนั้นวางแผนที่จะจัดระเบียบการปกครองเรื่องนี้เสียใหม่ . . . ฉันท้องการให้ราษฎรอยู่ภายใต้ผู้ใหญ่บ้านในเขตที่ตนอยู่และผู้ใหญ่หลาย ๆ คนก็ไปขึ้นกับกำนันคนหนึ่ง ฉันท้องการให้ราษฎรเป็นทาสของขุนนางคนหนึ่งคนใด หรือให้แรงงาน หรือเงินค่าราชการแก่ส่วนหนึ่งส่วนใดฉันท้องการให้ราษฎรเป็นพลเมืองที่เท่าเทียมกัน (เดช บุญนาค, 2548, น. 135-136)

ในการปกครองระดับหมู่บ้านและตำบลซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ผู้ปกครองใกล้ชิดประชาชนมากที่สุดนั้น ได้มีการทดลองตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านขึ้นปกครองตำบลและหมู่บ้านเป็นครั้งแรกที่อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2435 โดยการจัดการปกครองหมู่บ้านและตำบลใหม่นี้มีลักษณะแตกต่างจากเดิมหลายประการ โดยเฉพาะกระบวนการดำรงตำแหน่ง ซึ่งจากเดิมที่ใช้วิธีการแต่งตั้งเปลี่ยนไปใช้วิธีการเลือกตั้งแทน สำหรับวิธีการนั้นคือในขั้นต้นมีการจัดทำบัญชีสำมะโนครัวบ้านที่จะตั้งเป็นหมู่บ้านและตำบลให้เสร็จก่อน แล้วเรียกประชุมชาวบ้านเพื่อขอให้ตกลงกันว่าจะเลือกใครในหมู่บ้านเขาขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้าน เมื่อได้ผู้ใหญ่บ้านพอสมควรที่จะจัดตั้งเป็นตำบลได้แล้ว ก็จะให้ผู้ใหญ่บ้านเหล่านั้นเลือกผู้ใหญ่หนึ่งคนในกลุ่มเป็นกำนัน และเมื่อผลปรากฏว่าโครงการทดลองตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านนี้ประสบความสำเร็จดี จึงได้วางรูปแบบการปกครองระดับหมู่บ้านตำบลเรียกว่า “การปกครองท้องที่” อย่างเป็นทางการขึ้น โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440) ขึ้นใช้บังคับทั่วประเทศ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้ทรงประกาศยกเลิก และประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ขึ้นใช้บังคับแทนสืบจนทุกวันนี้ (กรมการปกครอง, สำนักบริหารการปกครองท้องที่ 2549, น. 39-41)

ผลจากการปรับปรุงซึ่งเริ่มจากการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนันที่อำเภอบางปะอิน ในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งทำให้มีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ในสมัยรัชกาลที่ 6

ทำให้เกิดรูปแบบการแบ่งเขตการปกครอง ซึ่งทำให้การเข้าดำรงตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ของผู้ปกครองท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งรูปแบบการแบ่งเขตการปกครอง (ภาคผนวก ก) ที่มาของผู้ปกครองท้องถิ่นและอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 บัญญัติไว้สรุปได้ ดังนี้

1. ที่มา

1.1 ผู้ใหญ่บ้าน มาจากการเลือกตั้งของราษฎรในพื้นที่หมู่บ้าน ทั้งนี้ผู้ที่ลงสมัครรับเลือกตั้งได้ต้องมีคุณสมบัติ และห้ามมีลักษณะต้องห้ามหลายประการ โดยสรุป คือ ต้องเป็นคนไทยโดยการเกิด อาศัยอยู่ในพื้นที่ มีคุณสมบัติและอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี มีร่างกายและสติปัญญาสมบูรณ์ ต้องไม่มีชื่อเสียในทางเสื่อมเสียหรือทุจริต และไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง และเมื่อได้รับเลือกเป็นแล้วก็ต้องประพฤติตนให้เหมาะสม มีเวลาให้กับการปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ออกนอกพื้นที่ของตนเกิน 3 เดือน เพื่อทำหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านที่มากมายตามที่ได้บัญญัติไว้ในกฎหมายได้อย่างเหมาะสม

1.2 กำนัน มาจากการเลือกตั้งของราษฎรในพื้นที่ตำบล โดยผู้สมัครรับการเลือกตั้งต้องเป็นผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้น ซึ่งคุณสมบัติ และห้ามมีลักษณะต้องห้ามจึงเหมือนกับผู้ใหญ่บ้าน

2. อำนาจหน้าที่

สำหรับอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านนั้น กำนันในอดีต(สมัยกรุงศรีอยุธยา) มีหน้าที่ควบคุมราคาสินค้าให้ไม่แพงเกินไปและจัดเก็บภาษีอากรการค้า ซึ่งปรากฏในกฎหมายลักษณะอาญาหลวงซึ่งประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. 1895 ซึ่งหมายความว่ากำนันตามกฎหมายลักษณะอาญาหลวง ไม่ใช่กำนันซึ่งปกครองตำบลเช่นปัจจุบัน แม้ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กำนันก็ยังทำหน้าที่เพิ่มเติมเพียงเล็กน้อย คือ รักษาความสงบเรียบร้อยในท้องที่ ป้องกันโจรผู้ร้าย ตัดสินความเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาทเล็กน้อย ซึ่งถ้าการทะเลาะวิวาทนั้นตกลงกันไม่ได้ หรือคดีที่เกิดเป็นเรื่องใหญ่ เช่น ปล้นฆ่ากัน ทำร้ายกันมีบาดแผลสาหัส ต้องนำเรื่องมาออกแก้พลตระลาการนายแขวงฯ ให้ดำเนินการตัดสินต่อไป แต่หลังจากได้มีการทดลองตั้งผู้ใหญ่บ้าน ในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งได้มีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น ร.ศ. 116 อำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านก็มีมากขึ้น เช่น หน้าที่ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยในเขตหมู่บ้านของตน การนำประกาศหรือคำสั่งในราชการแจ้งให้ราษฎรลูกบ้านทราบ รับคำร้องทุกข์ของราษฎรและรายงานเหตุการณ์ต่างๆ เสนอต่อไปตามลำดับ และมีหน้าที่จับกุมผู้กระทำความผิดกฎหมาย และต่อมาเมื่อมี พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 ในสมัยรัชกาลที่ 6 อำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านนั้น ยิ่งมีเพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวาง ครอบคลุม

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ในตำบล หมู่บ้าน ตั้งแต่เกิดจนตาย (กรมการปกครอง, สำนักบริหารการปกครองท้องที่ 2549, น. 47) โดยอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มีลักษณะเหมือนกัน ต่างกันที่กำนัน มีเขตอำนาจการปกครองในระดับตำบล ส่วนผู้ใหญ่บ้านในระดับหมู่บ้าน ซึ่งจำแนกได้เป็น 10 หมวด ดังนี้

1. การใช้อำนาจหน้าที่ปกครองราษฎร ในการปกครองระดับตำบล หมู่บ้านนั้น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในฐานะเป็นบุคคลที่อยู่ในท้องที่ รู้จักและคุ้นเคยกับสภาพท้องที่ รู้ความต้องการ รู้สภาพปัญหาเป็นอย่างดี และเป็นผู้ที่ได้รับเลือกจากราษฎร จึงมีหน้าที่ปกครองดูแลทุกข์สุขราษฎร เป็นผู้ช่วยแก้ปัญหาความเดือดร้อน ควบคุมดูแลให้ราษฎรปฏิบัติตามกฎหมายและพัฒนาความเจริญให้กับท้องถิ่นในฐานะเป็นตัวกลางระหว่างรัฐบาลกับราษฎร
2. การรายงานต่อทางราชการ ในการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย การป้องกันและระงับเหตุร้าย เหตุการณ์การผิดปกติหรือเหตุทุกข์ร้อนของราษฎร
3. การนำข้อราชการไปประกาศต่อราษฎร ซึ่งการนำข้อราชการไปประกาศ หรือการประชุมชี้แจงข่าวสารเป็นสิ่งสำคัญทางการปกครอง
4. การจัดทำทะเบียน งานด้านการทะเบียน เป็นงานเพื่อหาข้อมูลพื้นฐานสำคัญด้านการปกครอง
5. กิจการสาธารณะประโยชน์ ไม่ว่าจะเกิดเหตุร้าย หรือเหตุผิดปกติอะไรขึ้นในพื้นที่ ตน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่แก้ไขปัญหา และรักษาให้พื้นที่ดำรงความสงบความเรียบร้อย รวมทั้งพัฒนาให้พื้นที่เจริญ
6. การฝึกหัดอบรมให้ราษฎรรู้จักกระทำการในเวลารบ
7. การบำรุงและการส่งเสริมอาชีพของราษฎร เช่น การประสานหน่วยงานมาให้ ความรู้ การตรวจตรารักษาประโยชน์ในอาชีพของราษฎร
8. การป้องกันโรคติดต่อ เช่น การรายงานให้อำเภอรอบเมื่อมีโรคระบาด การประสานหน่วยงานเพื่อมารักษา การให้ความรู้ในการป้องกันโรค
9. การจัดหมู่บ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อย การดูแลพื้นที่ให้เป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ ป้องกันหรือดำเนินการไม่ให้ผู้มาทำความสกปรกราคาญ
10. การที่เกี่ยวด้วยความอาญา ป้องกันหรือดำเนินการ เมื่อมีการกระทำผิดกฎหมาย เช่น ร่วมจับกุม ตรวจค้นเมื่อเจ้าพนักงานออกหมาย

นอกจากอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 ที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้วนั้น ยังมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายอื่น ๆ อีก ได้แก่

1. ทะเบียนราษฎร
2. บัตรประจำตัวประชาชน
3. ทะเบียนครอบครัว
4. ทะเบียนสัตว์พาหนะ
5. ทะเบียนอาวุธปืน
6. การรับราชการทหาร
7. การป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน
8. หน้าที่ตามประมวลกฎหมายอาญา
9. กฎหมายว่าด้วยการเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม
10. กฎหมายว่าด้วยป่าไม้
11. กฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ
12. กฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า
13. กฎหมายว่าด้วยการชลประทานราษฎร
14. ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการบริหารการใช้น้ำ และการบำรุงรักษา

แหล่งน้ำขนาดเล็ก

15. หน้าที่ตามพระราชบัญญัติภาษีบำรุงท้องที่ พ.ศ. 2508
16. กฎหมายว่าด้วยโรคติดต่อ
17. กฎหมายว่าด้วยการกำจัดผักตบชวา
18. ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วย การปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของ

คณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530

19. บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน
20. บทบาทในการประสานการดำเนินงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล

ผู้ช่วยกำนันผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้าน มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติ และไม่มีลักษณะต้องห้ามเช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านและกำนันท้องที่ เป็นผู้ร่วมกัน

พิจารณาคัดเลือกราษฎรที่มีคุณสมบัติ แล้วให้กำนันรายงานไปยังนายอำเภอเพื่อออกหนังสือสำคัญแต่งตั้ง โดยมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 5 ปี ซึ่งประเภทของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมี 2 ประเภท คือ

1. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง มีหมู่บ้านละ 2 คน เว้นแต่หมู่บ้านใดมีความจำเป็นต้องมีมากกว่า 2 คน ต้องขออนุมัติกระทรวงมหาดไทย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้านปฏิบัติกิจการตามอำนาจหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านเท่าที่ได้รับมอบหมาย

- เสนอข้อแนะนำและให้คำปรึกษาต่อผู้ใหญ่บ้าน ในกิจการที่ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่

- คนใดคนหนึ่งเป็นผู้รักษาการแทนถ้าผู้ใหญ่บ้านจะทำการในหน้าที่ไม่ได้ในครั้งหนึ่งคราวหนึ่ง จนกว่าผู้ใหญ่บ้านจะทำการในหน้าที่ได้ และต้องรายงานให้กำนันทราบ และถ้าเกิน 15 วัน ก็ให้รายงานนายอำเภอทราบด้วย

2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ หมู่บ้านใดจะมีได้ต้องให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้อนุมัติตามจำนวนที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ตรวจตรารักษาความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน

- ถ้ารู้เห็นหรือทราบเหตุการณ์เกิดขึ้นหรือจะเกิดขึ้นในหมู่บ้านเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยให้แจ้งต่อผู้ใหญ่บ้าน

- ถ้ามีคนจรเข้ามาในหมู่บ้านและสงสัยว่ามาโดยไม่สุจริตให้นำตัว ส่งผู้ใหญ่บ้าน

- ระวังเหตุ ปรามปราม ติดตามจับผู้ร้าย

- ตรวจจับสิ่งของที่ผิดกฎหมายส่งผู้ใหญ่บ้าน

- ควบคุมตัวผู้สงสัยว่าได้กระทำความผิดและกำลังจะหลบหนีส่งผู้ใหญ่บ้าน

- ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใหญ่บ้านซึ่งสั่งการโดยชอบด้วยกฎหมาย

กำนัน มีสรวัตรกำนันจำนวน 2 คน ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยและรับใช้สอยของกำนัน ผู้ที่จะเป็นสรวัตรกำนันนั้นแล้วแต่กำนันจะร้องขอให้เป็น แต่ต้องได้รับความเห็นชอบของผู้ว่าราชการจังหวัด และกำนันมีอำนาจเปลี่ยนสรวัตรกำนันได้ ซึ่งสรวัตรกำนันก็เปรียบเสมือนผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แต่จะครอบคลุมทั้งตำบล แต่สำหรับการรักษาการแทนนั้น ผู้รักษาการแทนกำนัน คือผู้ใหญ่บ้านคนใดคนหนึ่งในตำบลนั้น ๆ

การจัดตั้งเขตการปกครองท้องที่ระดับตำบล หมู่บ้าน

1. หมู่บ้าน มี 2 ประเภทตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ คือ

1.1 หมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ จัดตั้งโดยทำเป็นประกาศจังหวัด ภายใต้หลักเกณฑ์ ดังนี้

1) หลักเกณฑ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457

- ถ้าเป็นที่มีคนอยู่รวมกันมากถึงจำนวนบ้านน้อย ให้ถือเอาจำนวนคนเป็นสำคัญ ประมาณราว 200 คน เป็นหมู่บ้านหนึ่ง

- ถ้าเป็นที่ผู้คนตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างไกลกัน ถึงจำนวนจะน้อย ถ้ามีบ้านไม่ต่ำกว่า 5 บ้านแล้ว จะจัดเป็นหมู่บ้านหนึ่งก็ได้

2) หลักเกณฑ์ตามที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2539

- กรณีเป็นชุมชนหนาแน่น ต้องเป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 1,200 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 240 บ้าน เมื่อแยกหมู่บ้านใหม่แล้ว หมู่บ้านใหม่ต้องมีราษฎรไม่น้อยกว่า 600 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 120 บ้าน ทั้งนี้ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล หรือสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ

- กรณีเป็นชุมชนห่างไกล ต้องเป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 600 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 120 บ้าน โดยเมื่อแยกหมู่บ้านใหม่แล้ว หมู่บ้านใหม่จะต้องมีราษฎรไม่น้อยกว่า 200 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 40 บ้าน และชุมชนใหม่ห่างจากชุมชนเดิมไม่น้อยกว่า 6 กิโลเมตร ทั้งนี้ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล หรือสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ

1.2 หมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นเป็นการชั่วคราว เป็นหมู่บ้านที่ท้องที่อำเภอใดมีราษฎรไปตั้งชุมชนทำการหาเลี้ยงชีพในบางฤดู และจำนวนราษฎรซึ่งไปตั้งทำการอยู่มากพอสมควรจะจัดเป็นหมู่บ้านตามหลักเกณฑ์การตั้งหมู่บ้านปกติได้ เพื่อความสะดวกแก่การปกครอง ให้นายอำเภอประชุมราษฎรในหมู่บ้านนั้น ๆ เลือกว่าที่ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจเหมือนผู้ใหญ่บ้านปกติ

2. ตำบล ประกอบด้วยหลาย ๆ หมู่บ้านรวมกันหลาย โดยมีหลักเกณฑ์การจัดตั้งตำบล ดังนี้

2.1 หลักเกณฑ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457

- 1) ตำบลหนึ่งประกอบด้วยหลายหมู่บ้านรวมกันราว 20 หมู่บ้าน
- 2) ให้จัดทำเครื่องหมายเขตตำบลไว้ให้ชัดเจน โดยถือตามแนวลำห้วย ลำคลอง บึง บาง หรือ สิ่งใดเป็นสำคัญ เช่น ภูเขา
- 3) ถ้าไม่มีหมายเขต ไม่มีแนวตามข้อ (2) ก็ให้จัดทำหลักปักหมายเขตไว้ทุกด้านเป็นสำคัญ ตำบลหนึ่งประกอบด้วยหลายหมู่บ้านรวมกันราว 20 หมู่บ้าน

2.2 หลักเกณฑ์ตามที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2539

- 1) กรณีเป็นชุมชนหนาแน่น
 - เป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 4,800 คน
 - มีหมู่บ้านไม่น้อยกว่า 8 หมู่บ้าน
 - ได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบล หรือสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ
- 2) กรณีเป็นชุมชนห่างไกล
 - เป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 3,600 คน
 - มีหมู่บ้านไม่น้อยกว่า 6 หมู่บ้าน
 - ชุมชนใหม่ห่างจากชุมชนเดิมไม่น้อยกว่า 6 กิโลเมตร
 - ได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบล หรือสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอการจัดระเบียบปกครองตำบล